

А. А. Халецька,
к. н. держ. упр., доцент, докторант, НАДУ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

У статті автором визначені проблеми формування основних напрямів державної соціальної політики в Україні.

In the article the problems of formation of the priorities of a state social policy in Ukraine have been determined.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Соціальна політика держави є регулятором відносин в суспільстві, його розвитку, та реалізується через соціальні програми та концепції, які визначають механізм формування і регулювання соціально-трудової взаємодії членів суспільства. Соціальна політика розглядається урядом країни як стратегічний соціально-економічний напрям у всебічному розвитку громадян й забезпечує їм гідний рівень і умови життя та праці.

Соціальна політика — це заходи держави, спрямовані на пом'якшення нерівності в розподілі доходів, притаманних ринковій економіці. Соціальна політика спрямована на послаблення диференціації доходів і майна, пом'якшення суперечностей між учасниками ринкової економіки та запобігання соціальних конфліктів на економічному ґрунті. Соціальна політика фактично є синтезом декількох напрямів державної політики, зокрема, це політика в сфері праці, соціально-трудова відносин, а також політика, направлена на підвищення життєвого рівня населення.

Особливістю соціальної політики України на етапі переходу до розвинутої ринкової економіки стає пріоритет соціального захисту населення, підвищення ролі особистого трудового доходу, формування нового механізму фінансування та ре-

гулювання розвитку соціальної сфери [1, с. 264].

У статті 13 Конституції України зафіксовано, що Україна має соціальну спрямованість економіки, а всі суб'єкти права власності рівні перед законом [2]. У статтях Конституції України прийнято наступне визначення соціально спрямованої держави:

1. Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною і правовою державою (ст. 1), політика якої направлена на створення умов, що забезпечують гідне життя, вільний і усесторонній розвиток особи (ст. 23).

2. В Україні охороняються праця і здоров'я людей. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, на відповідні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижче встановленої законом (ст. 43). Кожен громадянин України має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Право на працю надає кожній працездатній особі можливість своєю здатністю розпоряджатися своєю здатністю до праці, але водночас не гарантує реальне забезпечення її конкретною роботою [3, с. 6]. Свобода праці також передбачає реалізацію громадянином України можливостей щодо використання допомоги держави у праце-

влаштуванні.

Громадяни України мають право на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування (ст. 49).

3. Громадяни України мають право на соціальний захист, який включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від громадянина причин, а також в старості й інших випадках, передбачених законом.

Держава бере на себе відповідальність за надання громадянам країни соціального захисту й забезпечення рівних прав у доступі до задоволення соціальних потреб. Соціальний захист розглядається як комплекс законодавчо закріплених соціальних норм, гарантованих державою по відношенню до окремих верств населення. Разом з тим держава бере на себе зобов'язання надавати соціальний захист всім членам суспільства у разі загострення економічної нестабільності (зростання інфляції, спаду виробництва, безробіття тощо).

Для проведення соціальної політики державі необхідні фінансові ресурси, джерелом яких стають:

— податки, що сплачуються до держбюджету;

— внески на обов'язкове державне соціальне страхування;

— приватні засоби, а саме витрати підприємств і організацій на соціальні потреби своїх працівників, приватна добродійність і інші джерела.

Тому важливим завданням соціальної політики є адресна (тобто призначена для конкретних груп громадян) соціальна підтримка з боку держави, в першу чергу — найменш захищених верств населення. Для того щоб допомогти цим людям, гарантувати їм необхідні кошти, існує соціальна галузь економіки, тобто соціальне забезпечення. Організацією соціального забезпечення держава виявляє турботу до тих категорій населення, які в законодавчому порядку мають право на довготривалу або постійну допомогу у зв'язку з похилим віком, інвалідністю, обмеженою працездатністю, відсутністю інших джерел існування тощо.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз сучасних досліджень питання формування основних напрямів соціальної політики держави показав, що в основу нової сучасної соціальної парадигми держави покладене розуміння того, що особливістю соціального захисту є посилення адресної спрямованості і застосування категоріального принципу на-

дання соціальних послуг. Джерелом підвищення добробуту громадян мають стати ефективна праця, трудова та підприємницька активність. Це потребує зростання на даному етапі саме ролі держави як дієвого механізму регулювання соціальної сфери економіки України. Держава має надавати гарантії щодо забезпечення встановленого мінімуму соціальних та матеріальних благ із використанням механізмів гарантування на державному рівні: по-перше, фінансового забезпечення мінімальної заробітної плати, пенсій за віком, стипендій; по-друге, захисту купівельної спроможності малозабезпечених верств населення через індексацію сукупного доходу; по-третє, здійснення попереджувальних заходів у зв'язку з ціновою лібералізацією через компенсаційні виплати та адресну та вибірково соціальну допомогу.

Відомими дослідниками в цій сфері є Д.П. Богиня, А.М. Колот, О.Ф. Новикова, П.Д. Біленчук, М.В. Підмогильний, які вважають, що найбільш важливою умовою функціонування соціальної держави є наявність правової держави. Тільки в державі, в якій організація і діяльність державної влади у взаємовідносинах з громадянами та їх об'єднаннями заснована на праві і відповідає праву можливе реальне рішення цілей і задач, що стоять перед соціально орієнтованою державою.

Ціль та основні напрями дослідження визначаються актуальністю проблеми формування пріоритетів у соціальної політиці держави в умовах погіршення макроекономічної ситуації в країні, наявності кризових явищ в національній економіці. Відсутність продуманої стратегії політичних та економічних реформ може призвести до катастрофічних наслідків у сфері соціального захисту населення. Тому за умов макроекономічної нестабільності в Україні необхідно забезпечити особливим захистом та гарантіями тих, хто втратив або має обмежену працездатність, залишився без роботи та засобів до існування.

Важливим завданням владних інститутів стає пошук механізмів державного управління, які здатні забезпечити баланс у функціонуванні вільного ринку та дотриманні державою відповідальності, що є характерною для концепції соціальної ринкової економіки.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Однією з основних характерних рис соціальної держави стає поняття соціальної справедливості, що було сформульовано в теорії лібе-

рального егалітаризму Джоном Ролсом, який сформулював два критерії відповідності принципу справедливої суспільства. По-перше, це принцип рівного права для всіх членів суспільства на основні свободи. По-друге, це принцип диференціації, за яким відносна економічна рівність може існувати лише в тих межах, у яких вона сприятиме досягненню ще вищого абсолютного рівня життя для найменш спроможних членів суспільства. Такий підхід до соціальної справедливості є найбільш відповідним сучасному розумінню соціальної держави. Найважливішою ознакою соціальної держави є реальне забезпечення своїм громадянам соціально-економічних прав: на гідний людині прожитковий мінімум, соціальне забезпечення, загальний підйом добробуту тощо.

Державі необхідно через політику кредитів, цін, податків створювати стимули для розвитку тих галузей, які наповнюють споживчий коштик, а також розробляти цільові соціально орієнтовані програми. Політика кредитів, цін і податків особливо актуальна в даний час. Ринкові відносини, що склалися, ланцюг посередників, що непомірно розширився, — це ті явища, які стали причиною того, що кінцева ціна товарів може більш ніж в два рази перевищувати свою собівартість. У подібних умовах дуже складно на державному рівні вести контроль за цінами на продаж соціально значущих товарів.

Одним із напрямів гарантування соціального захисту населення в умовах макроекономічної нестабільності може стати прив'язка заробітної плати до розміру, рівному двократній величині прожиткового мінімуму. Оскільки показник прожиткового мінімуму розраховується виходячи з рівня цін необхідного споживчого кошику, розмір заробітної плати буде захищений від впливу інфляції, тим більше, що долар в даний час продовжує коливатися, а двократний коефіцієнт до прожиткового мінімуму буде покликаний гарантувати "розширене" відтворення робочої сили. Потребує перегляду чинне законодавство в області соціального страхування населення з розробкою норм, що забезпечують працівникові гарантований посібник з тимчасової непрацездатності, соціального захисту.

Всі питання, пов'язані з формуванням соціальної політики та реалізації її напрямів в Україні, знаходять відображення у проекті Концепції соціальної держави, в якому виділені напрями забезпечення соціальної безпеки та соціального захисту населення: створення ефективно реально діючої системи со-

ціальної безпеки та соціального захисту населення від соціальних ризиків та загроз; розробка та прийняття закону України "Про основи соціальної безпеки в Україні"; вдосконалення системи пенсійного забезпечення та реформування системи соціального страхування; здійснення реального соціального захисту сім'ї, материнства, молоді, інвалідів та інших слабо захищених верств населення.

ВИСНОВКИ

Україна знаходиться в умовах трансформування усіх сфер суспільного життя та зустрічається з необхідністю реформування фінансового механізму, появи нових важелів впливу на економічний та суспільний розвиток держави, перш за все — соціальної сфери. Функціонування соціальної сфери, забезпечення гідного соціального захисту населення неможливе без відповідного фінансування, яке здійснюється за рахунок бюджетних коштів, яких завжди бракує.

У зв'язку з цим виникає необхідність удосконалення механізмів фінансування соціальної сфери та її реформування в умовах фінансової та економічної кризи в Україні.

Запізнення у радикальних перетвореннях, непослідовність та недостатність відповідальності держави у вирішенні соціальних проблем населення країни може призвести до зростання соціальної напруги, що обумовлена різким падінням життєвого рівня у період кризи. Основними пріоритетами соціальної політики повинно стати гарантування: мінімального рівня задоволення основних життєвих потреб населення через забезпечення та збереження достатнього прожиткового мінімуму на основі індексації доходів при зростанні вартості життя; умов життєвого старту для молоді; участі громадських організацій та органів місцевого самоврядування у підготовці та прийнятті рішень, що стосуються життєвих інтересів соціально незахищених прошарків населення; зайнятості тим, хто втрачає робочі місця у ході структурних перетворень через програми сприяння розвитку підприємництва — малого та середнього бізнесу.

Література:

1. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: Підручник. — К.: Знання, 2008. — 462 с.
2. Конституція України // Закон України. — Т.10. — К.: 1998. — С. 5—41.
3. Грузінова Л.П. Законодавство України про працю: Посібник. — К.: Прецедент, 2008. — 152 с.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2008 р.